

Тема 2. «Предмет і метод бухгалтерського обліку»

План теми:

2.1. Предмет та об'єкт бухгалтерського обліку

2.2. Метод бухгалтерського обліку та його основні елементи

Ключові терміни: сутність предмета бухгалтерського обліку, об'єкт бухгалтерського обліку (класифікація ресурсів та джерел їх утворення у підприємств; господарські процеси); загальна характеристика методу бухгалтерського обліку

Література до теми: 12,13,15,16,17,18,19, 20, 22, 23, 24, 25, 26,27

2.1. Предмет та об'єкт бухгалтерського обліку

Як кожна наука бухгалтерський облік має свій предмет, об'єкт та метод. Але, перш, ніж бухгалтерський облік став наукою, пройшов довгий період часу: на його формування як теоретичної системи знань знадобилося біля трьох тисяч років. Підвалини бухгалтерської науки були закладені італійським математиком Лукою Пачолі («Трактат про рахунки та записи», 1494 р.) [22]. Активний розвиток бухгалтерського обліку як науково-обґрунтованої теоретичної системи знань відбувався протягом наступних століть й триває досі.

Предмет кожної науки — віддзеркалення у наукових визначеннях (поняттях, принципах, закономірностях) тієї об'єктивної реальності, яку пізнає конкретна галузь наукового знання. Відсутність об'єкту пізнання робить неможливим визначення предмету науки, її функцій, структури і системи.

Предметом бухгалтерського обліку є *господарські операції*, тобто дії/події, що викликають зміни у складі та структурі ресурсів, капіталу і зобов'язань (кредиторської заборгованості) підприємства. Зауважимо на тому, що предметом бухгалтерського обліку є не самі фізичні об'єкти, а лише інформація про них, яка необхідна для управління підприємством. Тож, під **предметом бухгалтерського обліку**, в цілому, будемо вважати факти господарської діяльності, які характеризують стан та використання ресурсів.

Однак не всі господарські явища, що мають місце на підприємстві, належать до сфери дослідження бухгалтерського обліку, рис. 2.1.

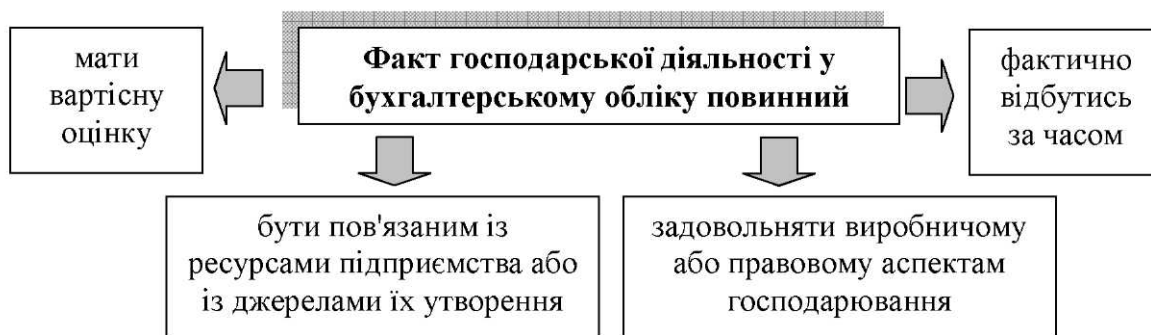

Рис. 2.1 — Умови відображення в обліку факту господарської діяльності, виходячи з принципів бухгалтерського обліку

Сутність бухгалтерського обліку (його предмета) визначається через *об'єкт*, який утворює сукупність відповідних об'єктів.

За економічним змістом та призначенням *об'єкти*, які підлягають обліку, поділяють на: ресурси підприємства (активи); джерела утворення ресурсів підприємства (капітал і зобов'язання); господарські процеси (постачання, виробництво, реалізація).

1. *Ресурси підприємства* узагальнюють у дві основні великі групи: необоротні активи та оборотні активи.

Під *необоротними активами* підприємства розуміють його засоби праці (нематеріальні активи, основні засоби, інші необоротні активи), — тобто усі ресурси, що мають тривалий термін використання (більше 1 року) та велику вартість.

Нематеріальні активи — це неосязаємі ресурси: вони не мають матеріально-речовинної структури, але мають умовну вартість (вартість фірми чи торгової марки; вартість патентів, ліцензій, авторських прав, ноу-хау, програмного забезпечення тощо).

Основні засоби — це засоби праці, за допомогою яких здійснюється перетворення предметів праці на готову продукцію (будинки, споруди, машини, устаткування, транспортні засоби, передатні пристрої та таке інше).

Нематеріальні активи та основні засоби використовуються в господарській діяльності підприємства тривалий час, зношуються поступово і тому переносять свою вартість на готову продукцію частинами, по мірі зносу, у вигляді амортизаційних витрат.

До складу інших необоротних активів входять ресурси, які не є основними засобами чи нематеріальними активами: незавершене будівництво (капітальні інвестиції); довгострокові фінансові інвестиції; довгострокова фінансова заборгованість тощо.

Оборотні активи — це предмети праці, з яких безпосередньо виготовляється готова продукція (виробничі запаси); продукти праці (готова продукція, товари); грошові кошти та їх еквіваленти; поточна дебіторська заборгованість. Усі вони використовуються протягом невеликого строку (менш, ніж 1 календарний рік)

Предмети праці та продукти праці утворюють таку групу, як запаси. До них належать:

> виробничі запаси (матеріали, паливо, покупні напівфабрикати, запасні частини до устаткування тощо), які використовуються в процесі виробництва одноразово і цілком споживаються протягом одного виробничого циклу (уся їхня вартість відразу переноситься на собівартість продукції, що виготовляється);

малоцінні і швидкозношувані предмети, терміном служби до 1 року;

незавершене виробництво — предмети, що знаходяться у незавершеному виробничому процесі (або вартість продукції, виробництво якої ще триває);

> готова продукція — повністю закінчена в обробці продукція, що відповідає установленим технічним умовам, знаходиться на складі підприємства-виробника чи відвантажена споживачу;

товари — продукти праці інших виробників, які отримало підприємство переважно з метою їхнього подальшого перепродажу;

> інші запаси — запаси, які не увійшли до складу вищезазначених класифікаційних груп.

Грошові кошти (каса, рахунки в банках) та їх еквіваленти. Ці засоби (ресурси) обліковують у національній або іноземній валютах.

Підприємства та особи, що заборгували нашому підприємству, називаються дебіторами, а їхня заборгованість — дебіторською.

Поточна дебіторська заборгованість — заборгованість різних юридичних і фізичних осіб нашому підприємству (наприклад, заборгованість за продукцію чи інші матеріальні цінності, які відвантажені покупцям, але не сплачені ними; заборгованість за гроші, видані працівнику підприємства під звіт).

Одним із специфічних видів поточної дебіторської заборгованості є витрати майбутніх періодів, які є витрачанням коштів на якісь цілі у даному звітному періоді (по суті, їхня передплата). Однак це витрачання коштів лише у наступних (відповідних майбутніх) періодах перетвориться на витрати (наприклад, витрати щодо освоєння виробництва нових видів продукції; суми підписки на періодичні видання).

2. *Джерела формування (утворення, появи) ресурсів підприємства* також узагальнюють (як і самі ресурси) у дві основні великі групи: власний капітал та зобов'язання, - залежно від того, за рахунок яких саме коштів (власних чи запозичених) підприємство утворило свої ресурси.

Під *власним капіталом* розуміють різницю коштів, що лишилась у підприємства після вирахування із загальної вартості наявних у нього ресурсів вартості усіх запозичених/залучених ним коштів.

Сукупність вартостей різновидів капіталу підприємства (статутного, пайового, додатково вкладеного, резервного, несплаченого, вилученого) та вартості нерозподіленого прибутку утворює загальну вартість власного капіталу.

Одним з найважливіших джерел створення і діяльності підприємства є статутний капітал. На підприємствах з різними формами власності (крім державної) статутний капітал є сумарним внеском (вкладом) учасників (власників) підприємства у майно (господарські ресурси) для забезпечення нормальної господарської діяльності, передбаченої Статутом підприємства. Вклади до статутного капіталу можуть здійснюватися не тільки грошовими коштами, але й іншими (різними) видами необоротних або оборотних активів.

Іншим важливим джерелом діяльності підприємства є його (нерозподілений) прибуток. Основна частина прибутку звітного року, як правило, — прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Зобов'язання — це сукупність довгострокової (більше 1 року) і поточної (до 1 року) видів кредиторської заборгованості підприємства. Як джерело утворення ресурсів у підприємства, усі зобов'язання є його вільними коштами, які можна використовувати на будь-які потреби, доки не закінчиться термін погашення цієї заборгованості постачальникам, бюджету, персоналу, органам соціального забезпечення та іншим особам.

Таким чином, ресурси підприємства та джерела їхнього формування у бухгалтерському обліку — це погляд на одні й ті ж самі ресурси підприємства під різним кутом зору, що дозволяє відповісти на два найважливіші питання:

- які ресурси має підприємство;
- звідки у підприємства узялись ці ресурси (кому вони належать)?

3. Господарські процеси, — третій об'єкт бухгалтерського обліку. Здійснення окремої господарської операції пов'язане із витрачанням матеріальних і грошових ресурсів, праці, застосуванням технічних засобів. Тож, по відношенню до трьох відомих економічній науці стадій виробництва, — забезпечення виробництва необхідними щодо цього ресурсами, виробництва та продажу продукції, — у бухгалтерському обліку відбувається відповідне поєднання господарських операцій (за їх змістом) у три основні процеси: придбання, виробництво, реалізацію (див. тему 12).

2.2. Метод бухгалтерського обліку та його основні елементи

Метод бухгалтерського обліку — це сукупність способів і прийомів, за допомогою яких господарська діяльність підприємства відображається в обліку. Він складається з восьми основних елементів (оцінка, калькуляція, документація, інвентаризація, рахунки, подвійний запис, баланс, фінансова звітність), характеристика яких буде подана у наступній темі (див. тему 3).